

livells de fust, 1383 (en Alart, *InvLC*, s. v. *ciment* en l'acc. d'aquest mot com a eina de fuster); *nivell*, segle XVII.

Livell de fust figura a més en uns inventaris de 1410 i 1432 (DAG.), *livell* en 1442 (BABL XVII, 64), en *Cu-rial*: «una altra reyna --- tenia un *livell* en la una mà, e en l'altra un compàs» (NCL. III, 176); en el *Spill*, v. 7015, i 1507 Busa-Nebr.; *livell* en 1575, OPou, *ThPu.*, p. 5; *nivell* en *DTo.* 1647, Lacav. 1696 etc. La construcció adverbial a *livell* es troba ja en And. Febrer (any 1429),¹ i *ThPu.*: «A *llivell*: Ad perpendicularum, ad libellam ---» (p. 5); *fer a nivell paret* (Lacav., s. v. *nivellar*). L'accepció de 'grau d'elevació' és explícita en aquesta frase que inclou Lacav.: «Aquesta sala és a *nivell* del pati»; un exemple d'al *livell* de en doc. de Mallorca de 1714 (*AlcM*). Notem els noms de diverses menes de *nivells*: *nivell d'aigua* [Belv.], *nivell d'aire* [Lab. 1839], *nivell d'esquadra* [*AlcM*].

La forma amb *n-* és avui pròpia del català continental, i *llivell* de Mallorca, on aquest mot ha pres a més el sentit translasci de 'remei, mitjà, sortida': «La senyora Beneta anava tan fora corda i era tan mala de subjectar, que aquells veinats cregueren que no hi havia altre *llivell* que fer-mar-la» (Mn. AMAlcover, *BDLC* xv, 150; un altre ex. en *BDLC* VIII, 1914, 105); a més a Mallorca hom diu a *llivell* de 'amb finalitat de, a fi de' (*AlcM*).² JCoromines, 1963, va recollir a Formentera *aigua de llivell* 'aigua soma, superficial'.

El canvi de la *l-* inicial en *n-*, que s'ha produït en el fr. i oc. ant. *livell* i en el cat. ant. *llivell*,³ es deu a una dissimilació.⁴ *Vn* francès trobem *livell* des del S. XIII fins al XVI, i aquesta forma avui dia encara es conserva, lleugerament alterada, en els parlars valons i normands; del fr. es prengué l'angl. *level*; *nivell* i després *niveau* apareixen des del S. XIX. En oc. *livell* i *nivell* també s'alternen des del S. XIV.⁵ Una situació semblant a la del francès i occità devia existir també en català, essent *nivell* ja usat al costat de *livell* des de més o menys del mateix període, encara que no el documentem fins al S. XVI (*anivellador*, veg. infra).⁶ L'absència de *nivell* en documents i textos antics catalans molt probablement es devia al fet que fou considerat una forma vulgar: recordem que es tracta d'un mot emprat normalment pels fusters i d'altres obrers de la construcció de cases. Les formes de les tres llengües esmentades, francès, occità i català, i l'it. *livello*, s'expliquen per una base de *LIBĒLLUM, de manera que podem suposar que aquesta forma del neutre ja s'havia format en llatí vulgar damunt LIBELLA, que fou el nom clàssic de l'eina que aquí tractem (it. *libella*, que és rar, és evident cultisme). D'altra banda, el cast. *nivel* (documentat mitjan S. xv i en Nebr.) i el port. antic i dial. *nível* (primeries del S. XVI) i l'actual *nível*,⁷ no semblen ser autèntics vista llur datació tardana i sobretot el tractament del sufix *-ellu*, que hauria donat *-illo* en castellà i *-elo* en portuguès. JCoromines (*DECH* IV, 230b57ss.) a la vista d'aquests factors i d'altres manlleus catalans al català en la terminologia de construcció, considerava els mots castellà i portuguès catalanismes, però sense excloure la possibilitat

que fossin presos de la llengua d'Oc o del francès.

DERIV.: *Anivellar* [*nivellar*, *DTo.* 1647; Lacavalleria 1696; *aniv-*, Belv. 1805, Lab. 1839; un exemple de Verdager en *DBal.* (s. v.); *llivellar* o *livellar*, S. XVI; notem a més el tortosí *atgivellà*, evidentment format d'*allivellar*, que Mestre defineix com 'restablir l'amistat entre dues persones que estaven renyides' (*BDC* III, 86)]. *Anivellador* [S. XVI, DAG., sense exs.; Belv. 1805; *niv-* en algun autor modern, *AlcM*]. *Anivellació*. *Anivellament* [*llivellament* en doc. val. de 1421; *niv-*, Lacav. 1696]. *Nivelletes* 'eina usada per a rasar les carreteres', DAG.; usual a Mall. i Men. (*AlcM*), anotat per Fontserè. *Desnivell*; *desnivellar*; *desnivellat* [Belv.]; *desnivellació*, *desnivellador*.

¹ *Inf.* XIX, 9: «Ja érem nós sobre la següent tomba, / d'aquell escull muntats en cella part / qui a *livell* sobre ·I mig del foç plomba» (cf. el text italià: «--- in quella parte / ch'a punto sovra mezzo 'l fosso piomba», que A. Gallina en la seva edició, *NCL.*, tradueix com 'exactament', II, p. 31, n. 9); sembla ser una forma variant *limbell* (per *llimbell*) que apareix en un doc. de 1477 de Barcelona: «donen llicència als mestres de cases per a fer *limbells* e recórrer terrats, fer e scurar clavegueres e anollons» (*BCEC* XLVII, 235). — ² JCoromines, 1963, va registrar *es pallivel* com a nom d'una partida al poble de Montuiri; originàriament *es pas a llivell*, alterat per contracció negligent toponímica; és un lloc a la carretera, on hi ha una caseta del tren amb un guàrdia. — ³ OPou, *ThPu.* (1575) escriu amb *ll-*, i així també *DTo.*, i que la forma amb *ll-* és avui mallorquina com hem indicat amunt; però aquesta variant amb *ll-*, que després fou eliminada en el català continental enfront de *nivell*, deu datar no d'abans de finals del S. XV. És ben cert que hom hauria esperat que la palatalització de la *l-* s'hagués produït ja a l'Edat Mitjana, més que més en aquest mot on la *l-* es trobava davant una *i*, però creiem que això no va tenir lloc fins més tard a causa d'una reacció preventiva contra dues palatals en el mateix mot (cf. el fr. *cage* < CAVEA, *quai* KATO- etc., on la palatalització de la *k* davant *a* sembla haver-se deturat per la presència de la segona palatal). Notem que d'igual manera la palatalització de la *l-* en *librell* (català antic) > *gibrell* no sembla haver-se donat fins a les darreries del S. xv (veg. aquí s. v.). Paralela a aquest tipus de dissimilació s'ha produït en el català de Tortosa (*atgivella(r)*), variant de *nivellar* (vegeu els derivats). — ⁴ La dissimilació de la *l* en *n* davant *l* és un fet romànic normal; pel que fa al català bastarà recordar el nom de llinatge *Vinardell* que és freqüent com a variant de *Vilardell* (aquesta darrera forma fou salvada del mateix canvi per la influència de *Vila*). — ⁵ Cridant l'atenció sobre aquest fet, JCoromines (*DECH* IV, 231a59, n. 2) discrepa de Bloch que havia afirmat que la forma amb *n-* havia nascut exclusivament en el nord de França i d'allí s'havia propagat cap al sud. — ⁶ En el *Vocabulari Cat.-alem.* (1502), § 1093, figura *Lo viuel* amb l'equivalent al. de *Winkelmos* (evidentment va-